

Dagens arbeid for de sårbare norske husdyrrasene

Norsk genressurscenter har det overordnede ansvaret for bevaring og bærekraftig forvaltning av de nasjonale husdyrrasene våre, men senteret er helt avhengig av god samarbeid med mange forskjellige aktører. Senteret har et spesielt ansvar for å følge opp de nasjonale og fåtallige husdyrrasene. I denne brosjyren har vi samlet en kort presentasjon av de husdyrartene vi ikke har så mange norske raser av, men som likevel er viktig å bevare for ettertida.

MANGE ER MED...

Alle som har dyr av de sårbare norske husdyrrasene gjør et viktig arbeid for å ta vare på rasene og for å øke interessen for dem. Du finner dyra hos private bønder eller hobbybrukere, eller på landbruksskoler og museer der de illustrerer det gamle lokale husdyrbruket og dyras plass i kulturlandskapet og historien. De fleste store avls- og fagorganisasjonene for husdyr i Norge samarbeider med Norsk genressurscenter om ulike tiltak for å bistå bevaringsarbeidet for disse rasene som i hovedsak ble forlatt som ledende produksjonsdyr for flere tiår siden.

TILSKUDDSORDRINGER

Noen fylker har innført regionale tilskuddsordninger til utvalgte nasjonale raser. Mer informasjon om dette fås hos Fylkesmennenes landbruksavdelinger.

Norske gjess

Norge har to nasjonale gåseraser, smålensgås og norsk hvit gås.

Smålensgås regnes som den opprinnelige norske landrasegås. Den har tidligere vært kalt norsk flekket gås og norsk landgås. Standardisering av rasen ble gjennomført i Østfold på begynnelsen av 1900-tallet, der den gamle betegnelsen for fylket var Smaalene, derav navnet på rasen. Det er grunn til å tro at rasen oppstod ved at østfoldingene som reiste til Sverige tok med gjess hjem. Her avlet man så fram dyr med det karakteristiske våpenskjoldet på ryggen.

Foto: Anna Rehnberg

Norsk hvit gås er kjent fra rundt 1927 og den er større og tyngre enn en typisk landrase. Opphavet til rasen er ikke helt kjent, men en regner med at den er et produkt etter kryssing av flere raser. Hvit norsk gås ble avlet fram for å få en stor gås med fin beinbygning som var lett å feite opp. Hun skulle være hardfør, flink til å ruge og flink til å passe ungene sine.

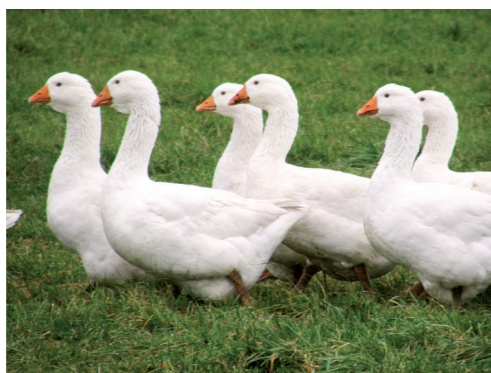

Foto: Anna Rehnberg

Antall gjess og oppdrettere av de to norske gåserasene viste en stabil økning på slutten av 1990-tallet, men restriksjonene på å ha fjørfe utendørs i forbindelse med utbruddet av fugleinfluensa rundt 2006, førte til en dramatisk nedgang både i antall dyr og oppdrettere. Antallet er på vei oppover igjen, men økningen synes å være langt mer forsiktig enn på slutten av 1990-tallet. Begge rasene er fåtallige og regnes for å være svært truet.

LES MER OM DE ENKELTE RASENE OG BEVARINGSARBEIDET PÅ GENRESSURSSENTERETS NETTSIDER www.genressurser.no

Norsk genressurscenter

Norsk genressurscenter er et rådgivende og utøvende organ for Landbruks- og matdepartementet og er en avdeling ved Norsk institutt for skog og landskap. Genressurscenteret skal sikre en effektiv og bærekraftig forvaltning av nasjonale genressurser i husdyr, kulturplanter og skogtrær. Vi initierer og koordinerer aktiviteter innen bevaring, karakterisering, overvåking og bruk av nasjonale genressurser. Senteret formidler informasjon om genressursenes betydning og muligheter for landbruket og lokal næringsutvikling.

Genressurscenteret har et stort nettverk av samarbeidspartnere i form av ulike institusjoner, organisasjoner, lag/foreninger og engasjerte privatpersoner som bidrar betydelig for å sikre en bærekraftig forvaltning av landbrukets og hobbybrukets genressurser i Norge. Genressurscenteret har også ansvar for å følge opp nordisk og internasjonale aktiviteter innen genressursarbeidet. Arbeidet er bredt og faglig sikret gjennom Genressursutvalgene for husdyr, kulturplanter og skogtrær som er Senterets rådgivende fagutvalg.

Genetiske ressurser

Genetiske ressurser er biologisk materiale som inneholder genetisk variasjon eller genetiske varianter som kan ha betydning for både evolusjonær utvikling og målrettet utnyttelse.

Genetiske ressurser i husdyr, kulturplanter og skogtrær er det levende grunnlaget for dagens landbruk og vilkåret for videre utvikling. Forvaltning av ressursene gjennom bevaring og bærekraftig bruk er nødvendig for å opprettholde biologisk mangfold og for å ivareta framtidige generasjoners matvaresikkerhet, livskvalitet og velferd.

Husdyr

Genressursarbeidet for husdyr handler om å sikre genetisk mangfold innen husdyra våre, enten de regnes som gamle eller nye husdyrraser.

De gamle husdyrrasene ble godkjent som egne raser for drøyt 100 år siden. En del bønder har fortsatt dyr av disse rasene som er en viktig del av vår kulturhistorie, samtidig som de er genetiske alternativ til de mer moderne rasene.

Norsk genressurscenter arbeider for at avl på nasjonale husdyrraser skal være mest mulig bærekraftig. Bærekraftig avl er å avle for både produksjonsegenskaper (mjølkemengde og tilvekst) og funksjonelle egenskaper (helse og fruktbarhet) samtidig som innavlsutviklingen holdes under kontroll. De tre store avlsorganisasjonene i Norge; Geno (mjølkeku), Norsvin (slaktegris) og Norsk sau og geit (sau og mjølkegeit) utmerker seg i internasjonal sammenheng ved å drive bærekraftig avl. Bærekraftig avl for de gamle rasene med svært små populasjoner er å ha stor fokus på innavlsutviklingen. God produksjon og tradisjonelle rasetrekk som farge og hornform er også viktig for å beholde rasenes fenotypiske særpreg.

skog+
landskap

NORSK
GENRESSURSSENTER

Norsk genressurscenter
– inngår i Norsk institutt
for skog og landskap

Pb 115, NO-1431 Ås
T: (+47) 64 94 80 00
F: (+47) 64 94 80 01

www.genressurser.no

NORSK
GENRESSURSSENTER

Sårbare norske husdyrraser

skog+
landskap

NORSK
GENRESSURSSENTER

Kystgeit

Kystgeita er en unik norsk geitestamme som har vært holdt for kjøttproduksjon, isolert fra den vanlige melkegeita i Norge.

Det er funnet beskrivelser av kystgeithold helt tilbake til 1700-tallet. I Selje kommune og på øyene Skorpa og Sandsøya sør i Møre og Romsdal finnes i dag en liten kystgeitpopulasjon. Her har geita tradisjonelt vært holdt som kjøttprodusent i en driftsform tilpasset det bratte landskapet og det barske klimaet ute i havgapet.

Kystgeitene på øyene Skorpa og Sandsøya lever forvillet. Skorpa ble fraflytta allerede på 1940-tallet og geitene har siden da klart seg sjøl. Flokken på Sandsøy har heller ikke vært drevet aktivt i de seinere år. Kystgeit i drift går ute mesteparten av året. De tas imidlertid inn på seinvinteren og kjeer inne. Dette for å verne de nyfødte kjea fra rovfugler, og for å holde dyra tamme. Kystgeita ligner mye på norsk melkegeit, men produserer mindre melk og har mer kjøttfylde. Geitene har gode og sterke bein og tett ull og ragg. Moregenskaper hos geit er gode, og familier med to og tre generasjoner holder ofte sammen.

Foto: Brit Hareid

Trønderkanin

Trønderkaninen har som navnet sier sin opprinnelse i trønderlagdistriktet. Det var telefonfullmektig T. Hannemo i Trondheim som omkring 1916-1918 startet et planmessig avlsarbeid med det man antar var en krysningskanin i utgangspunktet. Trønderkanin plasseres rasemessig som en stor kanin, og regnes som en kombinasjonsrase for kjøtt og pels.

Kaninholdet i Norge har gjennom hele 1900-tallet vært preget av mange raser, og trønderkanin har ikke hatt noen spesiell dominans i kaninavl. Under 2. verdenskrig var kaninkjøtt etterspurt, og man krysset gjerne trønderkanin med større raser som belgisk hare. Dette ga gode slaktedyr som vokste hurtig.

Trønderkanin var vanlig fram til 1970-tallet. Deretter sank interessen for rasen, og den var nær ved å forsvinne. Det var noen få oppdrettere som holdt på trønderkaninen, og takket være dem har man kunnet etablere bevaringsbesetninger i samarbeid med private oppdrettere og landbruksskoler.

Likevel er trønderkaninen fortsatt en svært sjelden kaninrase og den regnes som sterkt truet.

Foto: Anna Rehnberg

Hest

Norge har fire nasjonale hesteraser;

- dølehest
- nordlandshest/lyngshest
- fjordhest
- norsk kaldblodstraver

Hesten har vært et viktig redskap for mennesket gjennom historien. Dens betydning for jordbruk og skogbruk har vært stor. Når maskinene gjorde sitt inntog og hester på jordet og i skogen ble byttet ut med traktorer og skogsmaskiner minket antallet hester på noen få år drastisk her i landet. Fra primært å ha vært et arbeidsredskap ble nå interessen for hest fanget opp i hobby- og sportsaktiviteter. I dag brukes noen hester fortsatt som tradisjonelle arbeidsdyr, men det er framfor alt innen travsport, ridning og kjøring vi finner våre norske hester.

Det er Norsk Hestesenter (NHS) som har ansvar for å ivareta og videreutvikle vilkårene for alle hesteraser her i landet. Det er utarbeidet avlsplaner og NHS er ansvarlig stambokførende organisasjon. NHS har et spesielt ansvar for tre av de norske hesterasene dølehest, fjordhest og nordlandshest/lyngshest. For kaldblods-travert er det Det Norske Travelskap som har ansvar for avlsplan og stambokføring.

For mer informasjon om Norsk Hestesenter og de norske hesterasene se www.nhest.no

Foto: Anna Rehnberg

Hund

Norge har sju nasjonale hunderaser, fire spisshunder og tre harehunder.

Tre av spisshundrasene har vært brukt som jakthunder; norsk elghund grå, norsk elghund svart og norsk lundehund. Norsk buhund har vært brukt til både jakt, gjeting og vakthund. De tre harehundrasene dunker, hygenhund og haldenstøver brukes primært til harejakt. Alle de norske hunderasene, bortsett fra norsk elghund grå, er så fåtallige at de regnes som truet.

Det er etablert en sædbank for alle de truede norske hunderasene. Det er en genbank for langtidslagring som er bygget opp i samarbeid mellom de enkelte raseklubbene, Norsk Kennel Klub (NKK) og Norsk genessursenter. Målet er at genbanken skal inneholde sæd etter ti hunder av hver av de sju norske hunderasene. Sæden skal fortrinnsvis lagres i ti år og kan tas i bruk ved f.eks. akutt krise i en rase eller ved behov for "gammelt" materiale i avlsarbeidet.

En felles brosjyre om de norske hunderasene kan bestilles fra NKK eller Norsk genessursenter. Brosjyrene finnes på norsk og engelsk.

For mer informasjon om Norsk Kennel Klub og de norske hunderasene se www.nkk.no

Foto: Magnus Enger

Jærhøns

Jærhøna er etterkommer etter den opprinnelige, norske landhøna. Norske landhøns var tidligere en lite ensartet gruppe med stort fargespekter, som nesten var utryddet da arbeidet med å ta vare på og foredle den begynte på Jæren i 1916. Rasen fikk da navnet jærhøns, og det ble satt strenge krav til standardfarge. Rasen kan i dag spores tilbake til ett opprinnelig foreldrepar, og har derfor høy innavlsgrad. Men jærhøna har tålt innavl, og er i dag en vital rase både med hensyn til helse og produksjon. Rasen er kjent for å ha lav kroppsvekt, men legger store egg i forhold til kroppsvekt og har god skallkvalitet. Det er aktiv type som kan være litt sky. Hun er en flink flyger og kan derfor være litt vanskelig å gjerde inn.

Det ble drevet systematisk avl på jærhøns ved Statens kontrollavlsstasjon for jærhøns på Bryne fram til 1973, da stasjonen ble nedlagt. Rasen var da ikke lenger kommersielt konkurransedyktig sammenlignet med moderne produksjonslinjer av fjørfe. Jærhøna er nå sikret i Genbanken for fjørfe på Hvam videregående skole, Årnes, sammen med andre historiske raser og avlslinjer som i sin tid ble brukt i det norske avlsarbeidet på verpehøns.

Foto: Anna Rehnberg

Brunbie

Biene har en mangfoldig historie, fra skogsbirøkt i hule trær til forsvarsvåpen mot vikinger.

Nordisk brunbie regnes som en underart av den gamle europeiske bien. Det er uvisst hvor den oppsto, men den utviklet seg adskilt fra de øvrige honningbiene for mellom en halv million og en million år siden. Brunbia hadde utbredelse fra Ural i øst, til Irland i vest, fra Spania i sør til Norge i nord.

Da man startet å holde bier ble uthulte trær brukt som bikuber, såkalt skogsbirøkt. Utbredelsen av landbruket førte til at skogene ble hugget for å åpne opp landskapet og gi plass til beitende dyr og dyrking av korn. Dermed vokste også store lyngheier fram. Med dette fulgte at biens naturlige bikuber ble færre og de første menneskelagde bikubene ble tatt i bruk.

Ynglingen for nordisk brunbie er forholdsvis treg, og de utvikler seg noe langsommere om våren enn andre konkurrerende biraser. I områder med ensidig jordbruk og kortvarig intens blomstring utnytter brunbia ofte ikke trekket maksimalt sammenlignet med andre raser. Men i utpregede lyng- områder og områder med lite trekkplanter hevder derimot brunbia seg ofte som den beste rasen.

Et reinavlsområde på Sørvestlandet sørger for at den nordiske brunbierasen bevares.

Foto: Norsk birøkerlag